

De toekomst van de textiel-sector

in de Eurometropool Lille-Kortrijk-Tournai

Jan Laperre

résumé
p. 76

De textielsector in de Eurometropool, Vlaanderen en Nord-Pas-de-Calais, is een belangrijke industriële sector die vandaag en in het verleden, voor heel veel welvaart zorgt.

Al in de middeleeuwen was er een florerende wolindustrie in Gent die omstreeks de tweede helft van de achttiende eeuw is teloorgegaan. Na wol kwam katoen. Deze grondstof, die hoofdzakelijk afkomstig was uit Amerika, bracht in spinnerijen, weverijen en veredelingsbedrijven een nieuwe industrie op gang. Na katoen kwam vlas. De vlasnijverheid vestigde zich rond de negentiende eeuw in West- en Oost-Vlaanderen en bij Roubaix ontwikkelde zich een belangrijke wolverwerkende industrie.

De periode na de Tweede Wereldoorlog wordt getekend door een technologische omwenteling en belangrijke investeringen in textielbedrijven. In 1951 vindt in Rijsel de internationale textieltentoonstelling plaats, wat het belang van de industrie illustreerde. Het is ook de periode waarin de industrie op eigen initiatief technologische centra opricht zoals het Institut Textile de France (ITF, nu IFTH) en het Wetenschappelijk en Technisch Centrum van de Belgische Textielindustrie (CENTEXBEL), met als doel de industrie op technologisch vlak te ondersteunen. In de periode van 1970 tot 2000 gaat de sector opnieuw door een economisch dieptepunt veroorzaakt door een sterke stijging van de productiekosten (lonen), concurrentie met ontwikkelingslanden, de oliecrisis, ... Dit leidt tot een sterke inkrimping van de sector met een daling in Vlaanderen van 24% in de periode 1973-77, een verlies van 234 bedrijven in 1973 en 100 in 1979 en van 30.000 banen¹. Verschillende bedrijven heroriënteren zich op de productie van technisch textiel of op de distributie. In deze periode zien we in Nord-Pas-de-Calais een aantal belangrijke spelers ontstaan op het gebied van “verkoop op afstand” zoals Damart, La Redoute, Les 3 Suisses.

In deze bijdrage schetsen we een beeld van de textielsector vandaag in Vlaanderen en in Nord-Pas-de-Calais. Hiermee willen we de vraag beantwoorden of de sector in deze contreien nog een toekomst heeft en zich kan handhaven in het geweld van industrieën in opkomende landen die net zoals de lokale bedrijven toegang krijgen tot de nieuwste technologieën maar bovendien kunnen profiteren van lagere lonen. Welke koers moeten onze bedrijven varen in een open economie zoals de Europese om toch voldoende competitief te zijn?

Voordat we dieper op deze uitdagingen ingaan, is een goed begrip van wat we bedoelen met de textielsector noodzakelijk. Vele mensen hebben immers een beperkt begrip van de textielindustrie en zien deze als een sector gericht op de productie van kleding. Er is echter wel degelijk een duidelijk onderscheid tussen de textiel- en de kledingindustrie. De kledingindustrie² is de verzameling van bedrijven die actief zijn in de mode, de kleding of de confectie. Met de textielsector bedoelen we een industriële groep van textiel-producerende bedrijven. In deze industrie worden grondstoffen zoals vezels of kunststoffen verwerkt tot garen of filament om vervolgens geïntegreerd te worden tot een weefsel, breisel, tapijt of een zogenaamde non-woven³. Alhoewel dit transformatieproces hier in één zin gevat wordt, is het productieproces doorgaans zeer complex. Textielmateriaal ondergaat een verbazingwekkend aantal bewerkingen, vooral afhankelijk van de soort grondstof en de toepassing, voordat het geschikt is voor gebruik. Het resultaat is een weefsel, tapijt, non-woven, ... in allerlei vormen, maten en gewichten en geschikt voor zeer verschillende toepassingen zoals meubelstof, badhandoeken, badpakken, tapijt, autogordel, handschoen, matrastijk, ...

Momenteel telt de textielsector in Vlaanderen en Nord-Pas-de-Calais naar schatting 600 bedrijven en biedt hij werk aan 30.000 mensen. Het aantal werknemers in de textielsector is in de laatste vijftien jaar wel gehalveerd. Deze teloorgang van arbeidsplaatsen heeft zich niet altijd gemanifesteerd in een evenredige daling van het totaal productievolume van de sector. De reden hiervoor is dat de sector steeds productiever is geworden. De weeftechnologie is geëvolueerd van het gebruik van de schietspoel, naar de grijper of luchtstroom om de inslag in het weefsel te brengen en weefmachines die 25 jaar terug bijvoorbeeld 140 toeren per minuut draaiden, halen nu een snelheid van 800 toeren per minuut en zijn veel flexibeler zodat omsteltijden tot een minimum worden beperkt. Dit illustreert dat technologie een belangrijke factor is voor de competitiviteit van de sector.

De structuur van de textielsector in de Eurometropool

In de Eurometropool kan men terecht spreken van een sterke textielcluster. Clusters worden erkend als krachtige bases voor economische groei. Ze vormen een vruchtbare omgeving voor bedrijven, in het bijzonder KMO's, om samen te werken met kenniscentra, leveranciers, klanten en concurrenten gevestigd in hetzelfde geografische gebied. De sterke concurrentie in de cluster zet bedrijven aan tot meer innovatie om aan efficiëntie te winnen en zich te differentiëren in product en proces.

In een geografisch beperkt gebied als de Eurometropool bevindt zich de volledige textielketen, bestaande uit spinnerijen, weverijen, tapijtproducenten, non-woven bedrijven, veredelingsbedrijven, aanvullend met verschillende gespecialiseerde afnemers, toeleveringsbedrijven zoals machineproducenten, chemicaliënproducenten, opleidingsverstrekkers en kenniscentra.

De textielcluster in de Eurometropool is niet de enige in Europa. Andere bevinden zich in Rhône-Alpes in Frankrijk, Noord-Westfalen, Baden-Württemberg en Beieren in Duitsland, Catalonië en Valencia in Spanje, Lombardije, Toscane en Piemonte in Italië. De innovatiesterke clusters zijn die in Duitsland en België en minder die in Italië of Spanje waar textiel nochtans een belangrijk onderdeel vormt van de economie.

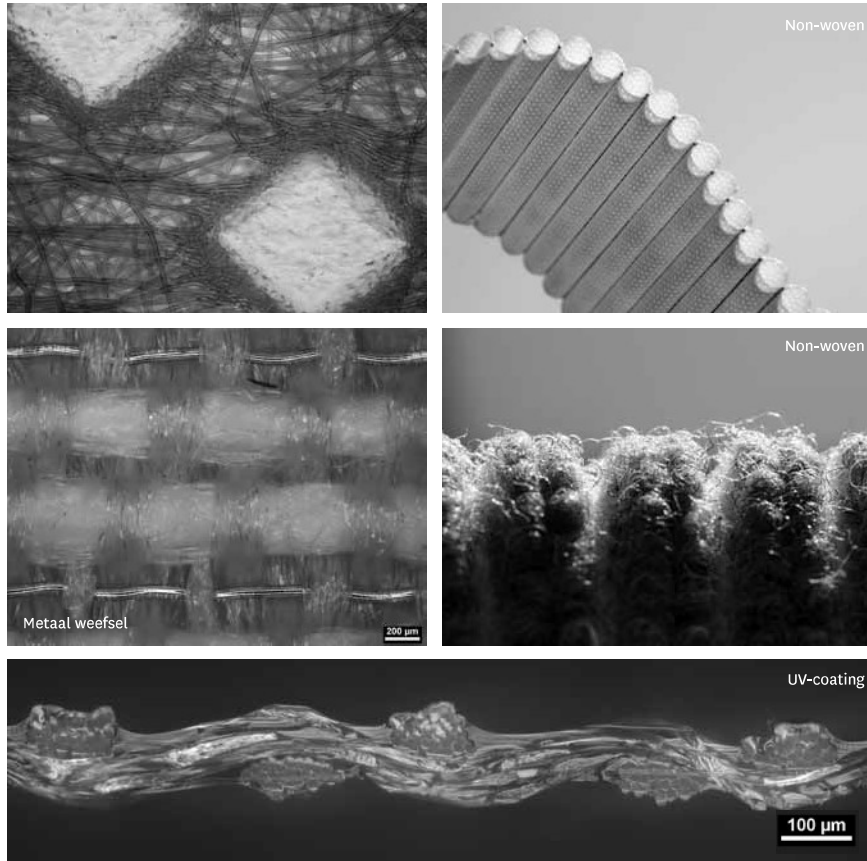
De textielcluster in de Eurometropool kan worden opgedeeld in een aantal sub-sectoren. Een klassieke segmentatie is deze op basis van de producten die geproduceerd worden.

Interieurtextiel

Interieurtextiel is een brede groep van producten waaronder meubelstoffen, tapijt, gordijnen en matrastijk vallen. Voor Vlaanderen (minder voor Nord-Pas-de-Calais), is dit een belangrijke subsector. Het vertegenwoordigt in Vlaanderen ongeveer 40% van de sector (in toegevoegde waarde) en omvat nagenoeg 170 bedrijven die 11.000 mensen te werk stellen. In deze sector speelt de creativiteit, het inspelen op trends in de markt, naast flexibiliteit en een snelle verkoop en service, een belangrijke rol in de competitiviteit van deze bedrijven.

Technisch textiel

Onder technisch textiel verstaat men textiel geschikt voor technische toepassingen en waar dus de functie primeert. Het zijn producten waarvan de technische eigenschappen belangrijk zijn en die meestal hun weg vinden in sectoren zoals bijvoorbeeld automobielin-

bouw, enz. Technisch textiel is het snelst groeiende segment in de Eurometropool met een 150 bedrijven in Nord-Pas-de-Calais en een 130-tal in Vlaanderen. Naar schatting zijn 17.000 mensen in deze subsector tewerkgesteld: 9.000 in Nord-Pas-de-Calais en 8.000 in Vlaanderen. Technisch textiel levert in vergelijking met de andere subsectoren een veel grotere toegevoegde waarde. In Vlaanderen wordt deze sector stilaan de belangrijkste subsector. Dit segment vraagt een andere marktbenadering en klantrelatie. Nauwe samenwerking met en service voor de klant zijn essentieel om competitief te zijn.

Bedrijven in technisch textiel bieden oplossingen aan die bestaan uit een slimme combinatie van verschillende materialen. Vezels, garens, weefsels, coatings met antibacteriële, antistatische en elektrisch geleidende, UV beschermende, brand- en hittewerende, biodegradeerbare, waterdampdoorlatende en waterwerende eigenschappen, spelen in de wereld van het technisch textiel een prominente rol.

Technisch textiel is een zeer brede en diverse productgroep die verder kan worden opgedeeld naargelang het toepassingsdomein.

- Medisch textiel: de productgroep omvat bijvoorbeeld chirurgenkleding die een barrière vormt voor bacteriën, textiel voor wondverzorging, implantaten, steunverbanden.
- Textiel voor toepassingen in de bouw zoals isolatie, luchtfilters, vezels voor betonversterking, akoestische isolatie, dakbedekkingen, zonnebescherming, brandwerende muurbekleding, versterking voor pleisterwerken, verfborstels.
- Persoonlijke beschermingsmiddelen zoals kleding voor lasers, arbeiders in hoogovens, brandweelui, kogelvrije vesten voor militairen, chemische beschermingspakken en handschoenen, bescherming voor mensen die herstellingen uitvoeren in hoogspanningscabines.
- Agro- en geotextiel voor versterking van wegen en dijken, gronddoeken, serredoeken, beschermdoek voor grondwaterinsijpeling, kunstgras.
- Textiel voor auto's gebruikt in banden, versterking van flexibele kanalen of riemen, luchtfilters, hoedenplanken, kofferbedekkingen, zetelverwarming, airbags en veiligheidsgordels, vrachtwagenbekleding.
- Textiel voor sporttoepassingen zoals netten, vislijnen, bescherming, skipakken, versterking van composieten, tenten, parachutes, luchtballonnen, klimtouwen, sportmatten, zwempakken.
- kledingtextiel: het segment van kledingtextiel is voor Vlaanderen een minder belangrijke groep van bedrijven. Het is ook de groep die naast weverijen eveneens breierijen omvat. In Vlaanderen zijn nog een veertigtal bedrijven actief in de breierij en in Nord-Pas-de-Calais een tiental. Kledingtextiel omvat materialen die geschikt zijn voor sport- en vrijetijdskledij, werkkledij en ondergoed. Ook hier ligt creativiteit aan de basis van de competitiviteit aangevuld met elementen die eerder van technische aard zijn zoals comfort en bescherming.

Huishoudtextiel

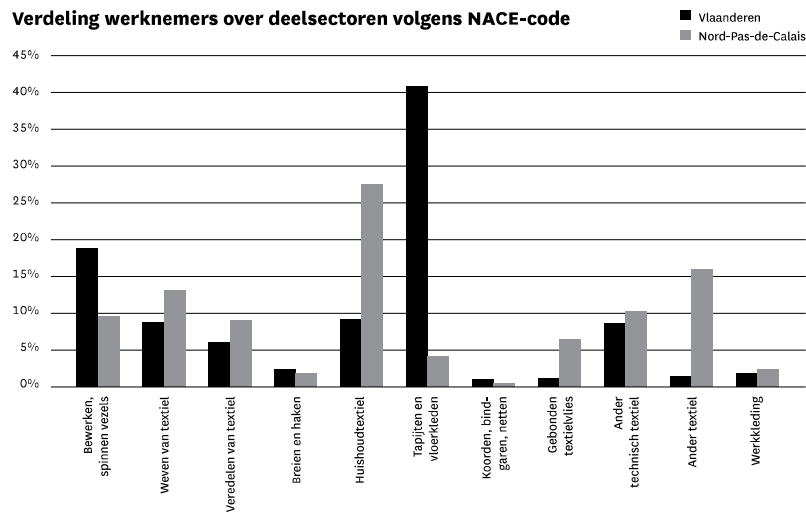
Tot huishoudtextiel behoren producten zoals handdoeken, bedlinnen en matrastijk. Voor Nord-Pas-de-Calais is dit een belangrijke sector. De sector is onderhevig aan felle concurrentie uit de lagelonenlanden en moet het hebben van o.a. kwaliteit, creativiteit en flexibiliteit.

Spinnerijen, veredelingsbedrijven, kant

Naast deze drie bovenvermelde segmenten zijn er bedrijven die als een soort onderaannemer actief zijn, zoals veredelingsbedrijven, spinnerijen en vezelvoorbereidingsbedrijven (bewerking van vezels voorafgaand aan het spinnen). Er zijn een 35 spinnerijen actief (23 in Nord-Pas-de-Calais, 12 in Vlaanderen) die werk bieden aan ongeveer 1.400 mensen. In de veredelingssector tellen we in de Eurometropool een veertigtal bedrijven die een 2.400 mensen tewerkstellen.

Uniek voor de Nord-Pas-de-Calais is dat er nog verschillende bedrijven actief zijn in de productie van kant en broderie. Deze industrie is historisch gegroeid en de streek bezit een zekere vermaardheid voor deze activiteiten. Alhoewel de productie gemechaniseerd is, zijn de technieken die vandaag nog gehanteerd worden voor het vervaardigen van kant door de jaren weinig geëvolueerd.

In de volgende figuur vergelijken we de textielsector in Vlaanderen met deze in Nord-Pas-de-Calais. De “Europese activiteitennomenclatuur” of NACE-code indeling werd daarbij gevolgd.

De verschillen vallen direct op, namelijk het grote belang van de tapijtsector in Vlaanderen en de huishoudtextielsector in Nord-Pas-de-Calais.

Federaties, associaties en kenniscentra

Naast bedrijven zijn er eveneens een aantal “intermediaire” organisaties actief. In Vlaanderen is dit vooral Fedustria, de federatie van

textiel, hout en meubel (fusie tussen Febeltex en Febelhout) en Centexbel, het wetenschappelijk en technisch centrum van de Belgische textielindustrie. Deze laatste werd door Febeltex in 1949 opgericht om de bedrijven te ondersteunen bij innovatie en het oplossen van technische problemen.

In Frankrijk en in het bijzonder in Nord-Pas-de-Calais is er l'Union des Industries Textiles (UIT) met de afdeling UIT-Nord (in Tourcoing), Clubtex, een associatie van bedrijven actief in technisch textiel. IFTH, Institut Français de textile et habillement, is het technologisch centrum dat ondersteund wordt door de Franse textielindustrie. In Frankrijk zijn er eveneens de zogenaamde "pôles de compétitivité", die tot doel hebben bedrijven te ondersteunen in het opzetten van innovatieprojecten. Voor textiel zijn dit Techtera (Rhone-Alpes), Pôle Fibres (Alsace) en Up-Tex (Nord-Pas-de-Calais), deze laatste is gevestigd in Tourcoing. Met de investering in gebouwen en machines van ongeveer 40 miljoen € in CETI (Centre des Textiles Innovants) heeft de overheid in Noord-Frankrijk duidelijk gemaakt dat textiel een strategische waarde heeft en tot de industrieën van de toekomst behoort. Dit centrum, uitgerust met een moderne installatie voor onderzoek en ontwikkeling in non-wovens, heeft de ambitie bedrijven, in samenwerking met onderzoekscentra, te ondersteunen in de ontwikkeling van nieuwe geavanceerde producten ("projet structurant"). Met betrekking tot het aantal en soort machines is dit centrum uniek in de wereld. Het zal niet alleen met Franse bedrijven samenwerken maar zijn mogelijkheden ook openstellen voor bedrijven over de landsgrenzen. Het centrum is gelokaliseerd op de grens tussen Tourcoing, Roubaix en Wattrelos, op de oude industrieterreinen "l'Union".

In de regio Vlaanderen en Nord-Pas-de-Calais bevinden zich eveneens belangrijke universiteiten die onderzoek en ontwikkeling in textieltechnologie als focus hebben. Terwijl universiteiten, zoals de Vakgroep Textiel aan de UGent, HEI, École des Mines de Douai, Lille 1 eerder aan fundamenteel en basisonderzoek doen, zijn hogescholen en kenniscentra zoals CETI, Centexbel en IFTH zeer sterk op de industrie gericht en zij doen onderzoek met het doel om daar op korte of middellange termijn resultaten van te zien in de economie.

De Eurometropool telt ongeveer 350 onderzoekers aan universiteiten, kenniscentra en technologische centra die specifiek werken aan nieuwe technologieën voor de textielindustrie.

De textielcluster telt eveneens een aantal belangrijke toeleveranciers van machines en chemicaliën. De bekendste zijn wellicht Van De Wiele en Picanol, twee machineproducenten die op wereldvlak actief zijn. De eerste is een producent van weefmachines voor tapijt en velours, de tweede is een producent van machines voor vlakke en technische weefsels.

Een sector met een toekomst

De textielsector in de Eurometropool heeft een aantal belangrijke troeven. Samen met Duitsland heeft de textielcluster in de Eurometropool een leidende positie op het vlak van technisch textiel. Nergens is er een cluster in Europa waar zoveel bedrijven actief zijn in technisch textiel en nergens is er een zo hoge concentratie van textielonderzoekers. Meer en betere grensoverschrijdende samenwerking tussen bedrijven onderling en bedrijven en kenniscentra kan deze belangrijke troef alleen versterken. Verregaande specialisatie, goede marktkennis, klantgerichtheid en voortdurende innovatie zullen bedrijven in staat stellen deze sterke positie te behouden en verder uit te bouwen. De toekomst en het concurrentievermogen van de sector is afhankelijk van de beschikbaarheid van goed geschoolde werknemers. In Vlaanderen oefent het textielonderwijs, zowel secundair als hoger onderwijs, nog weinig aantrekkingskracht uit op jongeren, dit in tegenstelling tot textielhogescholen en -universiteiten in Nord-Pas-de-Calais, die nog altijd veel studenten tellen. Het is gissen naar de redenen, maar het imago van de sector, die verschilt in de twee regio's, zal allicht wel een element zijn. Twee belangrijke onderwijsinstellingen, namelijk ENSAIT in Roubaix en ESTIT in Rijsel, vormen jaarlijks een honderdtwintigtal ingenieurs terwijl in Vlaanderen binnen de Associatie Ugent dit nauwelijks een tiental zijn. Een goede grensoverschrijdende samenwerking kan Franse afgestudeerden stimuleren om bij Vlaamse textielbedrijven aan de slag te gaan.

De sector van het interieurtextiel en vooral van het geweven tapijt en geëxtrudeerde garens, ondervindt sterke concurrentie vanuit Turkije. In de voorbije jaren heeft Turkije zeer sterk geïnvesteerd in weef- en extrusiemachines voor de productie van tapijt en polypropyleen garens, de grondstof bij uitstek voor tapijt, tot op een niveau dat er sterke overcapaciteit dreigt in deze regio. De grootste markt voor Turkije wordt gevormd door Syrië, Egypte, Iran en Irak, landen met een echte tapijtcultuur. Geconfronteerd met deze overcapaciteit zal Turkije nog meer de Europese markten opzoeken, wat de concurrentie nog zal doen toenemen. De Europese markt is echter geen massamarkt maar een geïndividualiseerde markt. Het antwoord van de Vlaamse interieurtextielbedrijven is herlocalisatie naar Turkije (wat nu al aan de gang is) of opschuiven in de waardeketen en de positie van gespecialiseerde retailer innemen en de geïndividualiseerde markt bedienen, verticale productdifferentiatie naar materialen met hoge toegevoegde waarde of een combinatie van één of meerdere van deze strategieën.

Duurzame ontwikkeling en maatschappelijk verantwoord ondernemen is een kans voor de textielindustrie. De laatste campagne van Greenpeace klaagt bekende grote modemerken aan die door de snelle seizoenwisselingen in de mode, hun “supply chain” (die zich in het verre oosten bevindt) onder druk zetten en de controle verliezen over de manier waarop de textielmaterialen geproduceerd worden. Het gevolg is dat deze bedrijven chemicaliën inzetten die schadelijk zijn voor de gezondheid van diegene die ze produceert en diegene die ze draagt. Dergelijke acties scherpen het besef aan bij de consument dat lokaal geproduceerde producten met veel meer verantwoordelijkheid geproduceerd worden.

Er liggen ook mogelijkheden voor nieuwe toepassingen van (technisch) textiel op de kruising tussen verschillende sectoren (cross-sectorale innovatie). Vele industrieën kennen niet de mogelijkheden die textielmaterialen kunnen bieden bij het oplossen van hun problemen. Zijn alle mogelijkheden voor textiel uitgeput in domeinen zoals maritieme industrie, bouw, automobiel, composieten, land- en wegenbouw, biotechnologie, voeding, mijnbouw en luchtvaart?

Onderzoek, ontwikkeling en innovatie

Innovatie is net zoals voor andere industriële takken ook voor de textielsector van levensbelang. Iedere onderneming moet blijvend inzetten op onderzoek en ontwikkeling van nieuwe producten en moet deze producten succesvol naar de markt kunnen brengen om haar concurrentiepositie te handhaven.

De textielsector combineert een veelheid aan grondstoffen en processen en transformeert deze tot producten. Bij de grondstoffen kent men de klassieke natuurlijke vezels zoals katoen, vlas, wol en zijde. De eerste twee zijn vezels gewonnen uit planten, de laatste twee zijn van dierlijke oorsprong. Uiteraard is de verzameling natuurlijke vezels veel rijker dan deze vier en omvat ze eveneens jute, kapok, ramie, kenaf, sisal en hennep en van dierlijke oorsprong angora, mohair, alpaca en kasjmier.

Naast de vezels van natuurlijke oorsprong kennen we de vezels die via chemische weg gewonnen worden uit natuurlijke grondstoffen. De bekendste bekende is viscose-rayonne ook soms kunstzijde genoemd omdat de vezel werd uitgevonden in een poging zijde te imiteren. De groep van de synthetische grondstoffen, gewonnen uit fossiele brandstoffen, is eveneens een rijke verzameling. Iedereen kent polyamide (nylon), polyester en polypropyleen. Daarnaast zijn er eveneens grondstoffen voor technische toepassingen zoals kevlar, nomex, PBI, PEEK en Dyneema. Deze worden bijvoorbeeld gebruikt in kogelwerende vesten of brandweerkleding, filters voor agressieve stoffen of handschoenen die beschermen tegen scherpe voorwerpen.

In tegenstelling tot wat dikwijls gesuggereerd wordt, gebeuren er wel degelijk significante inspanningen voor innovatie bij de bedrijven uit de textielsector. Het zijn echter vooral bedrijven die zich richten op technisch textiel die investeren in onderzoek en ontwikkeling om producten en processen te verbeteren, daarbij gedreven door klanten, concurrenten, nieuwe standaarden of wetgeving. Het betreft dus meestal onderzoek waarbij de resultaten direct kunnen worden toegepast.

Een segment van bedrijven bereidt eveneens de toekomst voor en investeert in langetermijn onderzoek. Belangrijke domeinen zijn het produceren van textielmaterialen op basis van hernieuwbare grondstoffen. De laatste jaren kennen we een hernieuwde interesse in het gebruik van natuurlijke grondstoffen, bijvoorbeeld vlas voor gebruik in technische toepassingen zoals composieten. Daarnaast is de opkomst van biopolymeren, nieuwe polymeren die gewonnen worden uit hernieuwbare grondstoffen en die op termijn de klassieke polymeren op basis van fossiele grondstoffen kunnen vervangen of mogelijkheden bieden voor nieuwe toepassingen. Zowel in Vlaanderen als in Frankrijk wordt ingezet op deze nieuwe economie. Deze nieuwe toepassingen zullen een impact hebben op de chemische industrie, als producent van de nieuwe typen chemicaliën, maar ook op de zogenoemde “downstream users” zoals de textielindustrie die deze nieuwe materialen zal inzetten in eindproducten. Voorbeelden hiervan zijn belangrijke investeringen in onderzoek via de zogenaamde “projets structurants” zoals IFMAS (Institut Français des Matériaux Agrosourcés, Villeneuve d’Ascq). Dit zijn projecten die opgezet worden door de *pôles de compétitivités* en een belangrijke impact in de regio en op de industrie als doel hebben. Deze projecten mobiliseren onderzoekscentra, bedrijven en andere actoren en worden opgezet in domeinen met een groot potentieel aan werkgelegenheid.

Ook de nanotechnologie, die aanleiding gegeven heeft tot de productie van structuren op nanometerschaal, begint ingang te vinden in de textielindustrie. De textielindustrie zal vooral als gebruiker optreden en deze nieuwe materialen inzetten om nieuwe functionaliteiten aan textiel toe te kennen. Deze nieuwe materialen kunnen worden ingezet als additief tijdens de productie van polymere vezels of filamenten of in een behandeling van het oppervlak van een textielproduct. Uiteraard is ook hier onderzoek nodig om deze additieven geschikt te maken voor textielproducten.

Sinds kort is er ook interesse voor intelligent textiel (“smart textiles”). Dit zijn textielproducten waarin elektronische “devices”, zoals sensoren en processing units zijn geïntegreerd. Mogelijke toepassingen

zijn bijvoorbeeld het bewaken van levensfuncties (hartslag, ademhaling), communicatie, het waarnemen van de omgeving (temperatuur, aanwezigheid schadelijke chemicaliën), controle van de aanwezigheid van personen,... Momenteel is intelligent textiel nog veeleer een gadget en vooral een actieterrein van onderzoekscentra uit textiel en elektronica. Recentelijk verkennen ook textielbedrijven uit de Eurometropool dit domein en de eerste producten verschijnen op gespecialiseerde markten. Maar dan zullen er eerst nog wel een aantal vragen beantwoord moeten worden, o.a. in verband met de connecties tussen elektronische elementen en textiel, het ontwerpen van nieuwe textielprocessen om intelligent textiel te produceren, de batterij, de wasbaarheid, de flexibiliteit van de elektronische componenten en vooral de kennis van de vraag vanuit de markt.

Kennis, innovatie en duurzaamheid

De textielindustrie in de Eurometropool zal in de komende jaren verder evolueren naar een kennisgedreven sector. Via de ontwikkelingen in grondstoffen en processen zal de sector producten maken met hogere toegevoegde waarde in de sector van het technisch en innovatief textiel. De sector zal eveneens profiteren van de stijgende loonkosten in landen en regio's in ontwikkeling en van een bewustwording van de consument dat producten op een duurzame manier moeten worden geproduceerd. ■

L'Avenir du secteur du textile dans l'Eurométropole Lille-Kortrijk-Tournai

Le secteur du textile dans l'Eurométropole est un secteur industriel de première importance, générateur aujourd'hui comme hier d'une prospérité considérable. Toute la période après la Seconde Guerre mondiale est caractérisée par des révolutions technologiques et d'importants investissements dans les usines

- 1 De evolutie van de textielindustrie in het Gentse, Christelle De Bruyckere (1987)
- 2 Nog meer dan de textielindustrie is de kledingindustrie onderhevig aan concurrentie vanuit het verre oosten. Zo is volgens Eurostat de productie in deze sector in België sinds 2000 gehalveerd. In Frankrijk is de achteruitgang veel sterker met een daling van 85%. Het enige land dat standhoudt, is Italië waar de productie nauwelijks is gedaald in deze periode.
- 3 Een "non-woven" is een ongeordende structuur van vezels, die in tegenstelling tot een weefsel geen ketting of inslagdraden heeft. Voorbeelden van non-wovens zijn isolatiemateriaal en hygiëneartikelen.

textiles. C'est aussi l'époque qui voit cette industrie créer de sa propre initiative des centres de technologie ayant pour objectif de lui apporter un solide soutien technologique. Pourtant, le secteur a connu entre 1970 et 2000 une longue crise économique due à une forte augmentation des coûts de production (salaires), à la concurrence avec les pays

en voie de développement et à la crise du pétrole, entraînant un rétrécissement considérable du secteur. Plusieurs entreprises se sont reconverties dans la production de textile technique ou dans la distribution. C'est dans cette période aussi que l'on a assisté dans le Nord-Pas-de-Calais à la création de quelques grands acteurs de la « vente par correspondance » comme Damart, La Redoute ou Les 3 Suisses.

Qu'en est-il aujourd'hui du secteur textile en Flandre et dans le Nord-Pas-de-Calais ? Peut-il espérer avoir encore un avenir dans ces régions et arrivera-t-il à se maintenir dans la vague déferlante des industries des pays émergents ? Quel cap nos industries font-elles bien de tenir dans une économie ouverte comme celle de l'Europe pour garder toute leur compétitivité ?

Avant d'approfondir la question des défis qui se posent, il est nécessaire de bien définir ce que nous entendons par le secteur textile. Pour le plus grand nombre, l'industrie textile s'associe encore exclusivement à la production de vêtements. Il existe toutefois une distinction bien réelle entre les industries du textile et celle de l'habillement. Cette dernière rassemble les entreprises actives dans les domaines de la mode, de l'habillement et de la confection. Par l'industrie textile, nous désignons un ensemble industriel d'entreprises productrices de textile. Ces entreprises transforment par un processus généralement plutôt complexe des matières premières telles que des fibres ou des matières synthétiques en fils ou filaments, qui se voient alors intégrés jusqu'à constituer des tissus, tricotés, tapis ou des textiles dits non-tissés. Il en résulte des tissus de formes, dimensions ou poids très divers qui conviennent à toutes sortes d'applications.

Le secteur textile en Flandre et dans le Nord-Pas-de-Calais compte actuellement en gros quelque 600 entreprises qui emploient plus ou

moins 30.000 personnes. Si ces nombres ont été réduits de moitié au cours des quinze dernières années, le volume de production n'a pas pour autant suivi la même courbe. La raison en est que le secteur n'a en même temps pas cessé d'augmenter sa productivité : la technologie est en effet devenue un facteur essentiel pour la compétitivité dans le secteur.

La structure du secteur textile dans l'Eurométropole

On évoque à juste titre un secteur textile fort dans l'Eurométropole. Des « clusters » ou agglomérats sont considérés comme des bases solides pour le développement économique, stimulant une vive concurrence au sein de l'agglomérat et incitant les entreprises à innover davantage afin de gagner en efficacité et de se différencier par les produits et les processus.

Dans une aire géographique plutôt restreinte comme l'Eurométropole, on trouve la chaîne textile de A à Z, avec des filatures, des tissages, des producteurs de tapis, des fabricants de non-tissés et des entreprises de transformation, auxquels viennent s'ajouter divers acheteurs spécialisés ainsi que des sociétés de sous-traitance comme des producteurs de machines, de produits chimiques ou encore des organismes de formation et des pôles de connaissances.

Le cluster textile dans l'Eurométropole peut se diviser en un certain nombre de sous-secteurs. Une segmentation classique est celle qui se fait à partir des produits fabriqués :

- Le *textile d'intérieur* constitue tout un groupe de produits comprenant des étoffes d'ameublement, tapis, rideaux et housses de matelas. Avec 40 % de l'ensemble du secteur (en valeur ajoutée), il s'agit d'un sous-secteur plus important pour la Flandre que pour le Nord-Pas-de-Calais. Au

niveau de la compétitivité, c'est un secteur qui avance comme facteurs essentiels la créativité et la flexibilité ainsi qu'une vente et un service rapides.

- Par *textile technique*, on désigne les textiles appropriés à des applications techniques où prime surtout la fonctionnalité. Ces produits sont destinés à des secteurs tels que l'industrie automobile, le bâtiment etc. Le textile technique représente le secteur avec la croissance la plus rapide dans l'Eurométropole. Il emploie quelque 17.000 personnes, dont 9.000 dans le Nord-Pas-de-Calais et 8.000 en Flandre. Par rapport à d'autres secteurs, celui du textile technique apporte une valeur ajoutée beaucoup plus considérable. En Flandre, il est en passe de devenir le sous-secteur le plus important.
- Le *textile médical* est un groupe de produits comprenant les vêtements antibactériens pour chirurgiens ainsi que les textiles pour le soin des plaies, les implants et les bandages en tous genres.
- Le *textile pour des applications dans le bâtiment*.
- Le *textile pour la protection individuelle* comme les équipements pour soudeurs, ouvriers des hauts fourneaux, pompiers ou encore des gilets pare-balles pour militaires, etc.
- Les *agrotexiles* et *géotexiles* pour le renforcement des routes et des digues, bâches à plat pour les sols, les serres, la protection contre l'infiltration des nappes phréatiques, le gazon artificiel.
- Le *textile pour l'industrie automobile* utilisé dans la fabrication de pneus, le renforcement de tuyaux et courroies flexibles, les filtres à air, plages

arrière, revêtements de coffre, sièges chauffants, airbags, ceintures de sécurité, bâches de camion.

- Le *textile pour des applications dans le domaine des sports et loisirs* comme des filets et des lignes de pêche, des protections diverses, des équipements de ski, le renforcement de divers composites, des tentes, des parachutes, des montgolfières, des cordées, des tapis de sport, des maillots de bain.
- Le *textile d'habillement* regroupe en Flandre un nombre d'entreprises devenu moins important. Il existe encore une quarantaine de sociétés actives dans le secteur du tricot en Flandre pour une dizaine dans le Nord-Pas-de-Calais. Ce textile de l'habillement comprend des matériaux destinés aux vêtements de sport et de loisirs, à l'habillement professionnel et aux sous-vêtements.
- Le *textile ménager* regroupe des produits tels que serviettes, linge de lit et housses de matelas. C'est un secteur important dans le Nord-Pas-de-Calais mais exposé à une concurrence féroce émanant des pays à bas salaires.

Filatures, sociétés de transformation, dentelle

Outre ces segments, certaines entreprises ont une activité que l'on pourrait qualifier de sous-traitance comme les entreprises de transformation, les filatures et les entreprises de préparation des fibres. On compte 23 filatures dans le Nord-Pas-de-Calais et 12 en Flandre qui emploient quelque 1.400 personnes. Dans le secteur de transformation, il y a dans l'Eurométropole une quarantaine de sociétés qui fournissent du travail à quelque 2.400 personnes.

Ce qui est absolument unique pour le Nord-Pas-de-Calais, c'est que plusieurs

entreprises sont encore actives dans la production de dentelle et broderie.

Fédérations, associations et pôles de connaissances

La Flandre connaît surtout la présence active de Fedustria, la Fédération belge de l'industrie textile, du bois et de l'ameublement, et de Centexbel, le Centre scientifique et technique de l'industrie textile belge, créé en 1949 par Febeltex afin d'assister les entreprises dans l'innovation et la recherche de solutions aux problèmes techniques.

En France et en particulier dans le Nord-Pas-de-Calais, on connaît bien l'activité de l'Union des industries textiles (UIT) avec sa section UIT Nord (basée à Tourcoing) ainsi que de Clubtex, une association d'entreprises de production de textiles techniques. L'Institut français du textile et de l'habillement (IFTH) est le centre technologique soutenu par l'industrie textile française. La France a également créé des centres dits « pôles de compétitivité » qui ont pour objectif de soutenir les entreprises dans le lancement de projets d'innovation. En ce qui concerne le textile, il s'agit de Techtera (Rhône-Alpes), Pôle Fibres (Alsace) et Up-tex à Tourcoing. En investissant quelque 40 millions d'euros dans des bâtiments et des machines pour le Centre des textiles innovants (CETI), les pouvoirs publics du nord de la France ont affirmé clairement que pour eux le textile a une valeur stratégique et fait partie des industries de l'avenir. En collaboration avec des centres de recherche, ce centre tout à fait unique a pour ambition de soutenir les entreprises dans le développement de nouveaux produits d'avant-garde. Ne collaborant d'ailleurs pas seulement avec des entreprises françaises, il ouvre également ses opportunités à des entreprises d'au-delà des frontières.

79 Dans la Région de Flandre et dans le Nord-Pas-de-Calais se trouvent

également d'importantes universités qui se focalisent entre autres sur la recherche et le développement des technologies textiles. Alors que les universités s'orientent surtout sur la recherche fondamentale et de base, les instituts supérieurs et les pôles de connaissances se concentrent sur les liens avec l'industrie. Dans les universités, les pôles de connaissances et les centres technologiques de l'Eurométropole, quelque 350 chercheurs travaillent spécifiquement sur de nouvelles technologies pour le secteur textile. Le cluster textile peut également compter sur quelques importants fournisseurs de machines et de produits chimiques.

Un secteur d'avenir

Avec l'Allemagne, le cluster textile dans l'Eurométropole occupe la tête du classement dans le domaine du textile technique. Il n'existe pas d'autre cluster en Europe où tant d'entreprises ont pour activité le textile technique et il n'existe nulle part ailleurs une telle concentration de chercheurs dans le domaine textile. Une collaboration transfrontalière améliorée et plus intense entre les entreprises d'une part et entre les entreprises et les pôles de connaissances d'autre part ne pourra que renforcer cet atout déjà important. Une spécialisation très avancée, une bonne connaissance du marché, une grande attention accordée aux clients ainsi qu'une innovation permanente, tous ces facteurs doivent permettre aux entreprises de garder et de développer davantage cette position. L'avenir et la compétitivité du secteur dépendent aussi de la disponibilité de personnel qualifié. Tant au niveau secondaire que supérieur, l'enseignement textile en Flandre n'attire actuellement pas vraiment beaucoup de jeunes, alors que dans le Nord-Pas-de-Calais les instituts supérieurs et les universités comptent encore toujours beaucoup d'étudiants dans le secteur textile. Deux importants établissements

d'enseignement, l'ENSAIT à Roubaix et l'ES-TIT à Lille, forment annuellement quelque cent vingt ingénieurs alors qu'en Flandre il n'en sort que tout au plus une dizaine au sein de l'Association UGent. Une bonne collaboration transfrontalière pourrait convaincre des diplômés français de tenter leur chance dans des entreprises textiles en Flandre.

Le secteur du textile d'intérieur et surtout ceux du tapis tissé et des fils extrudés subissent une concurrence très forte de la part de la Turquie. Au vu de la surcapacité dans ce secteur, la Turquie recherchera davantage encore des débouchés sur le marché européen. Notons cependant que ce marché européen n'est pas un marché de masse, mais un marché individualisé. La réponse des entreprises de textile d'intérieur flamandes consiste en une relocalisation vers la Turquie (une évolution déjà en cours), un déplacement dans l'échelle de valeurs pour occuper la position de distributeur spécialisé et servir le marché individualisé, une différenciation de produits verticale vers des matériaux à grande valeur ajoutée ou encore une combinaison de certaines de ces stratégies.

Les tendances au développement durable et à la responsabilité sociétale de l'entreprise représentent une chance pour l'industrie textile. Il y a également des opportunités à saisir dans de nouvelles applications du textile (technique) au croisement de divers secteurs (innovation cross-sectorielle). De nombreuses industries ne connaissent en effet pas encore les possibilités des matériaux textiles pour la solution de leurs problèmes.

Recherche, développement et innovation

Le secteur textile utilise de nombreuses matières premières et applique de multiples processus pour les transformer en produits. Parmi les

matières premières, on connaît évidemment comme grands classiques les fibres naturelles telles que le coton, le lin, la laine et la soie. Outre ces fibres d'origine naturelle, il y a aussi les fibres élaborées par voie chimique à partir de matières premières naturelles. La plus connue est le fil de viscose ou rayonne, appelé parfois « soie artificielle ». Le groupe des matières premières synthétiques fabriquées à partir des combustibles fossiles représente également une jolie collection. Et puis, il y a aussi les matières premières pour les applications techniques telles que le kevlar, le Nomex, les PBI, PEEK et Dyneema qu'on retrouve par exemple dans les gilets pare-balles ou les vêtements de pompiers, les filtres pour substances très agressives ou les gants qui protègent des objets acérés.

Contrairement à ce qui s'entend parfois, le secteur textile fournit bel et bien des efforts significatifs dans le domaine de l'innovation. Néanmoins, ce sont essentiellement les entreprises orientées sur le textile technique qui investissent dans la recherche et le développement afin d'améliorer les produits et les processus de fabrication.

Un autre segment d'entreprises prépare également l'avenir en investissant dans la recherche sur le long terme, notamment dans le domaine de la production de matériaux textiles basés sur des matières premières renouvelables. Ces dernières années, on constate un regain d'intérêt pour l'utilisation de matières premières naturelles, par exemple le lin, dans les applications techniques comme les composites. Il y a en outre l'apparition des biopolymères, de nouveaux polymères élaborés à partir de matières premières renouvelables, susceptibles de remplacer à terme les polymères classiques à base de matières fossiles ou d'ouvrir la voie à de nouvelles applications. Aussi bien la Flandre que la France misent sur cette nouvelle économie. Ces nouvelles applications auront un impact sur l'industrie

chimique en tant que productrice de nouveaux types de produits chimiques, mais également sur les utilisateurs dits « downstream users », tels que l'industrie textile qui intégrera ces nouveaux matériaux dans les produits finis. À titre d'exemple, les investissements considérables dans la recherche par le biais des « projets structurants » comme l'Institut français des matériaux agrosourcés (IFMAS) à Villeneuve d'Ascq. Ces projets lancés par les *pôles de compétitivité* ont pour objectif d'avoir un impact important sur l'industrie dans toute la région.

De même, la nanotechnologie commence à faire son apparition dans l'industrie textile. Sur ce point, l'industrie textile sera surtout consommatrice et utilisera ces nouveaux matériaux afin d'attribuer de nouvelles fonctions au textile. Il existe depuis peu aussi un intérêt certain pour le textile intelligent (« smart textile »), c'est-à-dire des produits textiles dans lesquels sont intégrés des capteurs et des processeurs. Parmi les applications possibles, il y a par exemple la surveillance de fonctions vitales (rythme cardiaque, respiration), la communication, l'enregistrement de l'environnement (température, présence de produits chimiques

nocifs), le contrôle de présence des personnes. Actuellement, le textile intelligent ressort encore du domaine des gadgets ou constitue le terrain d'action de centres de recherche des secteurs textile et électronique. Très récemment, quelques entreprises textiles de l'Eurométropole se sont également lancées dans l'exploration de ce domaine et les premiers produits apparaissent sur les marchés spécialisés.

Savoir, innovation et durabilité

L'industrie textile dans l'Eurométropole continuera à évoluer et à se transformer au fil des années à venir en un secteur fondé sur la connaissance. Par le biais des développements des matières premières et des processus, le secteur fabriquera des produits à plus forte valeur ajoutée dans le domaine des textiles techniques et innovants. Le secteur profitera aussi de l'augmentation des coûts salariaux dans les pays et les régions en développement et d'une prise de conscience du consommateur qui se rendra compte qu'il est important de produire de manière durable. ■

—Traduit du néerlandais par Michel Perquy